

*Inimene ei üienda kulgu, kulg üendab
inimest.*

KONFUTSIUS

*Ainult need,
kes võtavad rahulikult seda,
millega ilmainimesed ametis on,
suudavad olla ametis sellega,
mida ilmainimesed rahulikult võtavad.*

ZHANG CHAO

S I S U K O R D

Eessõna	9
1. PEATÜKK. ÄRKAMINE	
1. Erinevad elulaadid	15
2. Pseudoteaduslikud valemid	18
3. Võrukael kui ideaal	26
2. PEATÜKK. INIMKONNA VAATED ELULE	
1. Kristlased, kreeklased ja hiinlased	31
2. Maaga kokku köidetud	40
3. Vaim ja ihu	42
4. Bioloogiline vaatepunkt	44
5. Inimelu kui luuletus	47
3. PEATÜKK. LOOMARIIGI PÄRAND	
1. Ahvieepos	51
2. Ahvi näo järgi	54
3. Surelikkusest	56
4. Kõhuorjusest	60
5. Musklijõust	69
6. Mõistusest	74
4. PEATÜKK. INIMESEKS OLEMISEST	
1. Inimväarikusest	85
2. Mänguline uudishimu – inimtsivilisatsiooni koidik	86
3. Unistustest	93
4. Huumorimeelest	98
5. Jonnist ja ettearvamatus	103
6. Üksikisiku õpetus	109
5. PEATÜKK. KES SUUDAB KÕIGE PAREMINI ELU NAUTIDA?	
1. Leia iseennast: Zhuang Zi	117
2. Kirg, tarkus ja julgus: Meng Zi	121
3. Küünilisus, narrus ja maskeraad: Lao Zi	128
4. “Keskmise tavalise filosoofia”: Zi Si	135
5. Elu armastaja: Tao Yuanming	139

6.	PEATÜKK. ELU PIDUSÖÖK	
1.	Õnne küsimus	147
2.	Inimlik õnn põhineb meeltel	151
3.	Jini kolmkümmend kolm õnnehetke	156
4.	Valed arusaamad materialismist	162
5.	Kuidas on lugu meeleliste naudingutega?	165
7.	PEATÜKK. JÕUDEAJA TÄHTSUS	
1.	Inimene on ainus töötav loom	171
2.	Hiina teooria jõudeoleku kohta	175
3.	Jõudeelu kultus	178
4.	Ainus taevas on maa peal	182
5.	Mis on õnn?	186
6.	Kolm ameerika pahet	187
8.	PEATÜKK. RÕÕM KODUSEST ELUST	
1.	Võttes asja bioloogiliselt	193
2.	Tsölibaat on tsivilisatsiooni veidrus	197
3.	Seksapiilist	204
4.	Hiina perekonnaideaal	210
5.	Kuidas kaunilt vananeda	219
9.	PEATÜKK. ELUNAUDINGUD	
1.	Voodis pikutamisest	233
2.	Toolil istumisest	237
3.	Vestlusest	242
4.	Teest ja sõprusest	252
5.	Suitsust ja viirukist	262
6.	Joomisest ja veinimängudest	270
7.	Toidust ja ravimitest	278
8.	Pentsikud lääne traditsioonid	287
9.	Lääne riietuse ebainimlikkus	291
10.	Majast ja sisustusest	296

10.	PEATÜKK. RÕÕM LOODUSEST	
1.	Kaotatud paradiis?	307
2.	Suurusest	311
3.	Kaks hiina daami	314
4.	Kaljudest ja puudest	321
5.	Lilledest ja lilleseadetest	331
6.	Yuan Zhonglangi “Vaasililled”	338
7.	Zhang Chao epigrammid	344
11.	PEATÜKK. NAUDING REISIMISEST	
1.	Käia ja vaadata maailmas ringi	357
2.	“Mingliaozi reisirid”	
	<i>Pögenemise põhjus</i>	366
	<i>Kuidas rännata</i>	370
	<i>Karmidel kõrgustikel</i>	372
	<i>Tagasi inimeste juurde</i>	374
	<i>Pögenemise filosoofia</i>	382
12.	PEATÜKK. NAUDING KULTUURIST	
1.	Hea maitse teadmiste osas	296
2.	Kunst kui mäng ja isikupära	296
3.	Lugemise kunst	296
4.	Kirjutamise kunst	296
13.	PEATÜKK. SUHTUMINE JUMALASSE	
1.	Religiooni taastamine	427
2.	Miks ma olen pagan	431
14.	PEATÜKK. MÕTLEMISE KUNST	
1.	Vajadus inimlikustatud mõtlemise järele	443
2.	Tagasipöördumine terve mõistuse juurde	449
3.	Ole arukas	454

E E S S Ö N A

See raamat on isiklik ülestunnistus, mis põhineb minu enda kogemustel elu ja mõtlemise kohta. See polegi kavatsetud objektiivsena ega aeta siin taga mingit lõplikku tõde. Tegelikult on objektiivsusetaotlus filosoofias mulle pigem vastumeelt; oluline on vaatenurk. Oleksin tahtnud nimetada selle “Lüüriliseks filosoofiaks”, kasutades sõna “lüüriline”, märkimaks ülimalt isiklikku ning individuaalset lähenemist. Aga taoline pealkiri oleks olnud liiga kaunis ja ma pean sellest loobuma, kartes seada liiga kõrgeid eesmärke ning tekitada lugejas ülemäära suuri ootusi. Pealegi on minu mõtete põhiosaks igapäevane proosa, see on loomulikum ning seda tasandit on mõnevõrra kergem hoida. Ma olen ülimalt rahul, püüdes madalal, hoides maapinna ligi, tundes sugulust murumättaga. Minu hing poeb mõnusalt mulla ja liiva sisse ning on nõnda õnnelik. Mõnikord, olles maalähedusest joobunud, muutub vaim nii kergeks, otsekui olekski ta juba taevas. Tegelikult õnnestub harva tõusta kas või kuue jala kõrgusele maapinnast.

Oleksin ka tahtnud kirjutada terve raamatu Platoni-laadses dialoogivormis. See vorm sobib nii hästi tahtmatute isiklike paljastuste jaoks ja igapäevaelu tähendusrikaste pisiasjade sissetoomiseks, eelkõige aga hajameelseks uitamiseks vaiksetel kaunistel mõttelagendikel. Aga millegipärast ei teinud ma seda. Ma ei tea isegi, miks. Võib-olla hirmust, et kuivõrd selline kirjandusvorm pole tänapäeval moes, ei loeks seda tõenäoliselt mitte keegi ja kirjanik tahab lõppude lõpuks ju ikka, et teda loetaks. Ning dialoogist rääkides ei pea ma silmas ajaleheintervjuu laadis küsimusi ja vastuseid või lühikesteks lõikudeks hakitud mõtteid; räägin tõepoolest headest, pikkadest, mõnsalt kulgevatest arutlustest, mis ulatuvad üle mitme lehekülje, on täis kõrvalepõikeid ning pöörduvad äkitselt kõige ootamatumal hetkel arutelu alguspunkti tagasi. Nagu mees, kes koju minnes enda kõrval kõndiva kaaslase hämmastuseks äkki otse üle heki ronib. Oh, kuidas mulle meeldib koju jõuda üle tagahoovi aia ronides ja mööda kõrvalteid rännata! Mu kaaslane möönab vähemalt, et

oskan koju minna ja tunnen ümbruskonda... aga ma ise küll ei söandaks seda öelda.

Ma ei ole sugugi originaalne. Selles raamatus väljendatud mõtteid on ikka ja jälle mõelnud ja välja öelnud paljud Ida ja Lääne mõtlejad; Idast laenatu on seal banaalne tõde. Siiski on need minu mõtted; nad on saanud osaks mu olemusest. Kui nad on minu olemuses juuri ajanud, siis on põhjuseks see, et nad väljendavad midagi ürgset minus endas, ning kui ma nendega esimest korda kohtusin, tundis mu süda kohe, et need ongi need õiged mõtted. Need ideed meeldivad mulle nende endi tõttu, mitte sellepärast, et isik, kes neid väljendas, on oluline. Õigupoolest olen kõrvalteid pidi rännanud mitte ainult kirjutades, vaid ka lugedes. Paljud tsiteeritud autorid on tundmatud ja võivad hiina kirjanduse professori segadusse ajada. Kui keegi juhtubki olema kuulus, aktsepteerin ma tema ideid ainult sedavõrd, kuivõrd need minu intuiitivset arvamust toetavad, mitte sellepärast, et tegu on kuulsa autoriga. Mul on kombeks osta vanade, tundmatute raamatute odavaid väljaandeid ja vaadata, mida uut ma sealt avastan. Kui kirjandusprofessorid teaksid minu mõtete allikaid, oleksid nad sellise väikekodanlikkuse üle jahmunud. Aga palju suurem rõõm on avastada pisike pärl tuhatosist kui imetleda suurt juveelipoe aknal.

Ma ei ole eriti põhjalik ega paljulugenud. Inimene, kes on liiga palju lugenud, ei tea enam, mis on õige, mis vale. Ma ei ole lugenud Locke'i, Hume'i ega Berkeleyd ega ole ma ka läbinud filosoofiakursust ülikoolis. Tehnilisest küljest on nii minu väljaõpe kui ka meetod mõlemad valed, sest ma ei loe filosoofilist kirjandust, ma loen eelkõige elu ennast. See on ebatavaline viis filosoofiat uurida – ebaõige viis. Minu allikate hulka kuuluvad: missis Huang, minu perekonna matroon, kes teab kõike sellest, kuidas kasvatada head hiina naist; Suzhou paadinaine oma rikkaliku vandesõnade tagavaraga; Shanghai trammikonduktor; minu koka naine; lõvipoeg loomaaias; orav New Yorgi Central Parkis; stjuuard laeval, kes tegi ühe terase märkuse; üks vana astronoomiaveeru kirjutaja (nüüd juba oma kümme aastat sur-

nud); kõik uudised; ja iga kirjanik, kes ei tapa meis uudishimu elu vastu ega ole seda tapnud ka iseendas... Kõiki neid ei jõua ma siin lihtsalt üles lugeda.

Niisiis, ilma akadeemilise väljaõppeta filosoofias, on mul seda vähem hirm kirjutada antud teemal raamat. Kõik näib selle tõttu palju lihtsam ja selgem – kui see iganes päris filosoofia silmis midagi heaks teeb, milles ma kahtlen. Ma tean juba, et tulevad etteheited: miks mu sõnad pole küllalt pikad, miks ma muudan kõik liiga lihtsalt mõistetavaks, ja lõpuks, miks ma ei ole küllalt ettevaatlik, ei sosista tasa ega tipi ettevaatlike sammudega filosoofia pühades valdustes, ei näi olevat hirmul, nagu peaks. Sõakus näib olevat kaasaegse filosoofi üks kõige haruldasemaid omadusi. Mina aga olen alati hulkunud filosoofia valdustest väljaspool ja see annab mulle sõakust. On olemas meetod, kuidas kasutada inimese enda vaistlikku otsustusvõimet, mõelda välja omaenda ideid, vormida omaenda sõltumatuid otsuseid ja lapseliku häbematusena neid avalikult tunnistada. Võite kindel olla, et mõned sugulashinged kusagil teises maailma otsas nõustuvad teiega. Inimene, kes formuleerib oma mõtteid sel kombel, leiab tihti hämmastusega, et mõni teine kirjanik on öelnud täpselt sedasama ning tundnud täpselt samuti, aga väljendanud neid ideid võib-olla lihtsamalt ja elegantsemalt. Siis avastabki mõtleja enese jaoks antiikautori ja too on talle tunnistajaks ning neist saavad vaimus igavesed sõbrad.

Selles ongi põhjus, miks ma avaldan tänu neile autoritele, eriti mu hiina sõpradele vaimus. Minu abilised selle raamatu kirjutamise juures moodustavad seltskonna lahkeid hingi, kes loodetavasti armastavad mind niisama palju kui mina neid. Sest nende vaimud on suhelnud minuga ainukesel vaimse suhtlemise tasandil, mida ma loen reaalseks – kui kaks inimest, keda lahutavad ajastud, mõtlevad samu mõtteid ja tunnevad samu tundeid ning mõistavad teineteist ideaalselt. Selle raamatu ettevalmistamisel on mõned sõbrad oma nõuannete ning toetusega olnud iseäranis tõhusaks abiks: Bo Juyi kaheksandast sajandist, Su Dongpo üheteistkümnendast sajandist ja muidugi see suure-

jooneline originaalsete mõtlejate seltskond kuueteistkümnendast ja seitsmeteistkümnendast sajandist – romantiline ja sõna-
ohter Tu Chishui, mänguline ning originaalne Yuan Zhonglang, sügavmõtteline, suurepärase Li Zhouwu, tundlik ja rafineeritud Zhang Chao, nautleja Li Liweng, rõõmsameelne vana hedonist Yuan Zicai ja lõpuks pulbitsev, naljatlev, ülevoolav Jin Shengtan – kõik ebakonventsionaalsed hinged ja mehed, kelles on liiga palju iseseisvat otsustusvõimet ja tunnetusoskust, et meeldida pärisfilosoofidest kriitikutele; kes on liiga head, et olla “moraalsed” ning liiga moraalsed, et olla “head” konfutsianistide silmis. Valitud seltskonna vähesus on naudingu nende kohalolekust muutnud seda väärtuslikumaks ja siiramaks. Mõnda neist ei ole ma võib-olla juhtunud tsiteerima, kuid nad on niikuinii selles raamatus koos minuga. Nende tagasipöördumine nende oma Hiinasse on vaid aja küsimus... On olnud ka teisi, kelle nimed on ehk vähem tuntud, kuid kelle tabavad märkused on olnud sama teretulnud, kuivõrd need väljendavad nii suurepäraselt minu enda tundmusi. Ma kutsun neid oma hiina sõpradeks – need on inimesed, kes ei räägi palju, kuid räägivad alati targalt, ja ma hindan nende teravat taipu. Teised jälle kuuluvad kõigi aegade ja maade anonüümikute hiilgavasse seltskonda, kes ühel valgustatud hetkel on öelnud midagi tarka, seda isegi taipamata. Niisugused on näiteks suurmeeste tundmatud isad. Lõpuks on olemas veel võimsamad suurvaimud, kelle poole ma vaatan üles kui õpetajate, mitte kui mõttekaaslaste poole; kelle arusaamade selgus on nii inimlik ja ühtlasi nii jumalik, ja kelle elutarkus on saanud nii loomulikuks, et näib olevat sündinud igasuguse pingutuseta. Selline mees on Zhuang Zi, ja selline on ka Tao Yuanming, kelle vaimu lihtsus ajab väiksemad vennad meelegaheitele. Mõnikord olen lasknud neil rääkida lugejaga otse, lisades vastavad viited, teinekord jälle kõnelnud nende eest, kõneldes näiliselt iseenda eest. Mida vanem on mu sõprus nendega, seda tõenäolisem on, et nende mõju minule avaldub läbi igiomase, tabamatult ja nähtamatult, nagu vanemate mõju hea lastetoa puhul. On üsna võimatu täpselt osutada sarnastele punktidele.

Samuti olen otsustanud kõnelda nagu kaasaegne inimene, kes elab kaasaegset elu, ja mitte ainult kui hiinlane; anda edasi vaid seda, mida mina isiklikult oma tänapäeva ellu lülitanud olen, mitte tegutseda ainult kui muistsete autorite pieteeditundega tõlkija. Sellisel lähenemisel on omad puudused, aga tervikuna võib siin olla väga siiras. Valik, mis on võetud, mis välja jäetud, on seega äärmiselt isiklik. Siin ei ole püütud anda ühestki poeedit ega filosoofist terviklikku ülevaadet ning nende lehekülgede põhjal on võimatu kellegi üle midagi otsustada. Kokkuvõtteks pean niisiis nagu tavaliselt möönma, et selle raamatu väärtused, kui neid üldse on, on suurel määral minu abimeeste teene, kuna aga ebatäpsuste, puuduste ja ebaküpsuse eest otsustustes olen vastutav mina üksi.

Veel kord avaldan sügavat tänu härra ja proua Richard J. Walshile, esiteks selle eest, et nad andsid mulle selle raamatu jaoks idee, teiseks nende kasuliku ning avameelse kriitika eest. Pean tänama ka härra Hugh Wade'i, kes aitas kaasa käsikirja trükiks ettevalmistamisel ja korrektuuri tegemisel.

Lin Yutang
New York City

1 • peatükk

Ä r k a m i n e



1. ERINEVAD ELULAADID

Järgnevalt väljendan ma hiina vaatenurka, sest teisiti ma ei saa. Mind huvitab ainult see, kuidas esitada vaateid elule ja maailmale nii, nagu seda on näinud ning väljendanud hiina kõige paremad ja targemad mõtlejad nii rahvatarkuses kui ka kirjanduses. Ma olen täiesti teadlik, et see on jõudefilosoofia, sündinud jõudeelust ja kujunenud teistsugusel ajastul. Aga mulle tundub sellele vaatamata, et selline ellusuhtumine on põhimõtteliselt õige ja kuna eri värvi naha all oleme me kõik sarnased, siis on ühel maal olulised asjad seda ka mujal. Mul tuleb esitada elufilosoofia, mida hiina poeedid ja õpetlased on oma terve mõistuse, realiteeditunde ja poeetilise tunnetuse kaudu väärtustanud. Püüan nähtavale tuua osakese paganliku maailma ilust, näidata elu kurbust, kaunidust, õudu ja koomilisust nii, nagu näevad seda inimesed, kes sügavalt tunnetavad meie eksistentsi piiratust ja kes siiski jäävad selle juurde, et inimelu on jumalik.

Hiina filosoof on mõtleja, kes näeb und, üks silm lahti, kes vaatab maailma armastuse ja leebe irooniaga, kelle künism on segatud tolerantsiga ja kes aeg-ajalt ärkab oma eluunenäost, kuid noogutab siis taas ja tunneb end und nähes rohkem elus olevat kui ärkvel olles, varjutades ka oma ärkveloleku unenäomaailmaga. Üks silm kinni, teine lahti, näeb ta nii ümbritseva maailma kui ka omaenda püüdluste tühisust ja säilitab vaevu nii palju reaalsustunnet, et otsustada sellega kaasa minna. Ta kaotab harva oma illusioonid, sest tal polegi neid, ja on harva pettunud, sest tal pole kunagi olnud suuri ootusi. Sel kombel on tema vaim saanud sõltumatuks.

Sest pärast hiina kirjanduse ja filosoofia avaruste uurimist jõudsin järeldusele, et hiina kultuuri kõrgeim ideaal on alati olnud inimene, kellel on *eraldatusetunne* (*daguan*) elust, mille aluseks on elukogenud terve mõistus. Sellest eraldatusetundest tuleneb *suuremeelsus* (*kuanghuai*), õilsus, mis võimaldab inimesel minna läbi elu tolerantse irooniaga ning vältida kuulsuse ja rikkuse kiusatusi ning mis lõpuks annab talle jõudu vastu võtta kõik, mis elu toob. Ja sellest üleolekutundest tuleneb ka tema vabadusetunne, armastus vagabundluse vastu, tema uhkus ja sundimatus. Ainult see vabadusetunnetus ja sundimatus võimaldavad inimesel lõpuks jõuda innuka ja tundeküllase elurõõmuni.

Ma ei saa öelda, kas minu filosoofia lääne inimese jaoks kehtib või mitte. Selleks et mõista lääne elu, peab vaatama sellele nii, nagu läänemaailmas sündinud, vastava temperamendi, kehahoiaku ja närvikavaga inimene seda teeb. Pole mingit kahtlust, et ameeriklase närvikava talub paljutki, mida hiinlase oma ei talu, ja vastupidi. Ja on hea, et see nii on – et me sünnime erinevatena. Siiski on kõik vaid suhteline. Olen üsna kindel, et ameerika elulaadi siginas-saginas on varjul suur hulk igatsust, jumalikku iha lebada jõude pärastlõunal murul kaunite kõrgete puude all ja lihtsalt *mitte midagi teha*. Vajadus niisuguste üleüldiste karjatuste järele nagu “ärgake üles ja hakake elama” on minu jaoks märgiks, et suur osa ameeriklastest eelistaks tundide kaupa uneleda. Lõppude lõpuks ei olegi ameeriklane nii halb. Küsimus on vaid selles, kas ta mõtiskleb rohkem või vähem ja kuidas ta selleks võimaluse leiab. Võib-olla ameeriklane lihtsalt häbeneb sõna “logelema” maailmas, kus igaüks teeb midagi, aga niisama kindlalt, nagu ma tean teda loomariigi hulka kuuluvat, meeldib talle mõnikord ennast lõdvaks lasta ja liivale siruli visata või lamada rahulikult, üks jalg mõnusalt kõveras ja käsivars padjana pea all. Kui asi on nii, siis ei saa ta väga palju erineda Yan Huist, kes oli täpselt niisugune ja keda Konfutsius oma õpilastest kõige rohkem imetles. Ma igatsen vaid seda, et ameeriklane oleks aus ja kuulutaks kogu maailmale, et see talle meeldib – kui

see nii on. Et tema hing sosistab “elu on imeilus” mitte siis, kui ta oma kontoris tööd rabab, vaid siis, kui ta laiseldes liival pikutab.

Seepärast kavatseme me vaadelda elamise filosoofiat ja kunsti nii, nagu hiinlased omas meeles seda tervikuna mõistavad. Kaldun arvama, et midagi niisugust, ei heas ega halvas mõttes, maailmas rohkem ei leidu. Sest siin jõuame me täiesti teistsuguse meelelaadi uudse suhtumiseni ellu. On üsna lihtlabane tõde, et iga rahva kultuur on tema meelelaadi tulemus. Järelikult, kui ühe rahva meelelaad on rahvuslikult ja ajalooliselt niivõrd kaugel lääne kultuurimaailmast, on meil õigus oodata uudseid vastuseid eluprobleemidele või, veel parem, uusi lähenemismeetodeid või, kõige parem, uutmoodi probleemipüstitust. Mõned selle meelelaadi vourused ja puudused on meile teada, vähemalt niivõrd, kuiivõrd ajalooline minevik neid on ilmutanud. Siia kuuluvad hiilgav kunst ja alavääristatud teadus, hiilgav terve mõistus ja lapsik loogika, peen naiselik elust lobisemine ja õpetatud filosoofia puudumine. On üldiselt teada, et hiinlase meel on äärmiselt praktiline ja põikpäine; hiina kunsti austajad teavad ka, et see on äärmiselt tundlik; veel väiksem hulk inimesi peab seda ka äärmiselt poeetiliseks ja filosoofiliseks. Igatahes on hiinlased kuulsad selle poolest, et võtavad asju filosoofiliselt, mis ütleb palju rohkem kui väide, et hiinlastel on suur filosoofia või mõned suured filosoofid. See polegi ju nii ebatavaline, et mõnel rahval on suuri filosoofe, aga rahvas, kes võtab elu filosoofiliselt, on vapustav. On ilmselge, et hiinlased rahvana on pigem filosoofilised kui tegusad, ja kui see oleks teisiti, ei oleks see rahvas suutnud välja kannatada neli tuhat aastat kestnud tegusast elust tingitud kõrget vererõhku. Neli tuhat aastat tegusast elu hävitaks iga rahva. Siit tuleneb oluline järeldus: kui Läänes on hullumeelseid nii palju, et nad pannakse hullumajja, siis Hiinas on hullumeelsed nii ebatavalised, et me jumaldame neid, nagu võib tunnistada igäüks, kes tunneb hiina kirjandust. Ja sinna ma just sihingi. Jah, hiinlastel on olemas kerge, peaaegu lõbus filosoofia; parima tõenduse nende filosoofilise meelelaadi kohta leiab sellest elutargast ja rõõmsameelsest elufilosoofiast siin.